

TRAUMA ŠKOLSKIH PROMJENA

Sažetak

U osamdesetim i devedesetim godinama u Hrvatskoj na valu demokratizacije javljaju se i nove pedagoške ideje i događaju se promjene u školama. U jednom slavonskom selu Radovanci učiteljski bračni par, uz potporu dr. Valentina Puževskog, kreirao je originalnu školu bez razreda o kojoj je snimljena TV emisija. U promijenjenim društvenim okolnostima ta se škola nije održala. Da bismo dobili odgovor na pitanje kako dolazi do promjena u školama, kako se one odražavaju na ljude koji ih stvaraju i provode analizirali smo rezultate dvaju većih istraživačkih projekata koje smo proveli u tom razdoblju.

U prvom projektu kreiran je potpuno novi model osnovne škole koji je pokazao da je uz značajno rasterećenje učenika, ali koristeći nov metodski pristup, moguće postići iste ili čak bolje rezultate. No, promjene su dovele do blagog pada neurotizma kod učenika, ali i blagog porasta neurotizma kod učitelja. Detaljnija analiza pokazala je da je do porasta neurotizma došlo samo kod učitelja koji su pasivno prihvaćali i provodili promjene, ali ne i kod učitelja koji su nove okolnosti iskoristili za vlastito stvaralaštvo. To je bio i razlog da smo u slijedećem projektu, u kojem su sudjelovale dvije hrvatske i dvije slovenske škole, tražili da učitelji sami kreiraju promjene koje će provoditi u školi.

Pokazalo se da su ljudi kreirali nove ideje u određenim okolnostima od kojih su najvažnije bile edukacija koja je predstavljala suštinsko učenje koje potiče proces samoaktualizacije, školska klima u kojoj vladaju suradnički odnosi i u kojoj se ljudi dobro i sigurno osjećaju, vodstvo škole imalo je velik utjecaj koji je bio pozitivan ukoliko je vodstvo stvaralo ugodnu klimu, financijska podrška također je značajna ne samo kao priznanje za nastojanja koja učitelji čine nego i kao društvena podrška onome što čine, te podrška stručnih institucija izvan škole.

Nepovoljne društvene okolnosti u kojima se odvijao drugi projekt posebno su došle do izražaja postavljanjem ravnatelja po podobnosti, rastom nacionalizma, ratnim i poratnim zbivanjima što je potpuno zaustavilo sve promjene u školama. U školi koja je bila najkreativnija došlo je do otvorenih sukoba s novim ravnateljem i sve što je teško stvarano vrlo brzo se urušilo i sve se vratilo na staro.

Ključne riječi: kreativnost, neurotizam, promjene, uvjeti kreativnosti, društvene okolnosti.

Uvod

Pregledavam film snimljen krajem osamdesetih u jednoj seoskoj područnoj školi Radovanci pokraj Velike. Redaju se slike bajkovite škole, raspjevane djece, briljantno ostvarene „škole bez razreda“ u koju dolaze i djeca koja ne moraju, bilo da su još predškolci ili već idu u više razrede, a vraćaju se jer ne mogu zaboraviti školu koju su zavoljeli. Učiteljica i učitelj, bračni par Čmelar, rade istovremeno sa sva četiri razreda. Djeca prirodna i slobodna. Škola puna života i radosti. U filmu se pojavljuje naš doživotni zaljubljenik u učiteljski poziv dr.sc. Valentin Puževski koji u to vrijeme okuplja učitelje entuzijaste i hrabri ih u njihovim nastojanjima da kreiraju nešto novo, ljepše i bolje. Među njima su i Blanka i

¹ Kontakt adresa: ladislav.bognar@os.t-com.hr

Tomislav Čmelar učitelj ove škole. Lijepim i biranim, ali jasnim i razumljivim riječima, govori naš pedagoški doajen:

„Naša je želja da gradimo školu koja bi bila privlačna djeci. Školu za koju bismo mogli reći da predstavlja drugi dom djece. Školu u koju djeca rado idu. Školu u kojoj sva djeca postižu uspjehe. Školu u kojoj djeca naprosto žive onim svojim dječjim životom. Škola u Radovancima je takva da bi se njome mogao dičiti i svijet.“

Stvarno je lijepo što smo imali školu u Radovancima.

Kad sam gledao film sa studentima nakon prvobitnog oduševljenja počela su pitanja: Što je danas s tom školom? Zašto više ne postoji? Koliko su učitelji tako izdržali? Da li i danas ima sličnih inicijativa? Pokušavam im odgovoriti da škola kao zgrada i danas postoji, ali budući da su učitelji Tomislav i Blanka otišli iz te škole to više nije ta škola. Školu ne čine zgrade, programi, udžbenici nego ljudi. Pravi odgojno-obrazovni čin je personaliziran i neponovljiv. Učitelji su izdržali nekoliko godina jer su bili izloženi velikim pritiscima, a s druge strane jako je teško stvarati nešto novo ni iz čega. Nije mi poznato da u nas i danas ima sličnih inicijativa jer za to su potrebne određene društvene okolnosti.

Ovaj primjer otvara i niz drugih pitanja: U kojim okolnostima se javljaju ovakve kreativne inicijative? Kako mogu opstati? Mogu li promjene biti trajne ili je potreban permanentan proces promjena? Kroz duže razdoblje mog istraživačkog angažmana nastojao sam odgovoriti upravo na ta pitanja.

Moja polazišta su da školu čine ljudi, pa su i promjene koje se događaju zapravo promjene u ljudima. Zato je to često bolan i težak proces. Ali ljudi su kreativna bića i ako odgojno-obrazovni proces shvate kao mogućnost ostvarivanja vlastite kreativne prirode onda to istovremeno izaziva radost stvaranja. Ljudi ne vole biti pasivni realizatori tuđih zamisli, ma koliko one bile nove i originalne. Škola se ne može mijenjati odozgo, ali se mogu stvarati uvjeti za promjene ili onemogućavanje promjena. Od škole ne treba očekivati da mijenja društvo, ona je tu da omogući djeci njihov optimalan razvoj, te da ih ohrabri za njihov društveni angažman, ali škola ne može anticipirati neko društvo budućnosti.

Kako promjene utječu na ljude?

Osamdesetih godina smo pokrenuli projekt „Unutarnja (pedagoška) reforma osnovne škole“ kojim smo u pet godina postepeno kreirali, realizirali i znanstveno evaluirali novi koncept osnovne škole. Tome je prethodilo najprije mijenjanje koncepcije početnog školovanja i stvaranje tzv. „osječskog modela“ kojim je pobuđen interes za kvalitativne promjene unutar osnovne škole.

Projekt je počeo širokom akcijom animiranja škola za sudjelovanje u projektu jer smo željeli da se uključe samo one škole koje to stvarno žele i tražila se odluka ne samo nastavničkog vijeća nego i školskog odbora, što znači da je trebala suglasnost i roditelja i lokalne zajednice. Odabrane su četiri osnovne škole na području Slavonije i Baranje. Slijedila je intenzivna edukacija učitelja putem dopisno-konzultativnog tečaja, seminara i savjetovanja na kojima su sudjelovali savjetnici Zavoda za školstvo Osijek i profesori Filozofskog fakulteta Zagreb, ali i mnogi suradnici iz Slovenije kao i nekih europskih zemalja. Slijedilo je stvaranje nove koncepcije škole koju su izradili voditelji projekta, ali su uvažene i mnoge sugestije učitelja sudionika u projektu.

Uvedena je nastava u pet tjedana, a tjedna satnica je za sve učenike svedena na 25 sati tjedno. Isto tako su i nastavnici imali 25 satnu obavezu, što je omogućilo smanjivanje razreda na 18 do 20 učenika. Osnovna škola je podijeljena na tri modela:

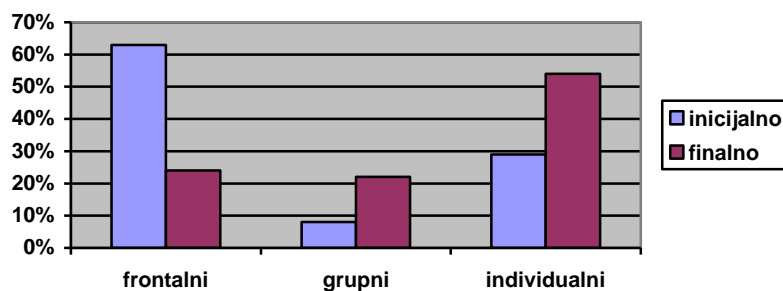
Model A predstavljao je prve tri godine školovanja i bio je zamišljen kao razredna nastava koju izvodi jedan učitelj u obliku integriranog dana ili integriranog tjedna. Početkom tjedna je bio sat razredne zajednice koji je služio i za zajedničko planiranje nastave u narednom tjednu. Na kraju svakog dana bile su slobodne aktivnosti, koje su se dijelile na znanstvene,

umjetničke, radne i sportske, a djeca su se za vrijeme tih aktivnosti uključivala po interesu tako da su izlazila iz svojih razreda i pod vodstvom drugih učiteljica/učitelja zajedno s djecom iz ostalih razreda realizirala te aktivnosti.

Model B je bio za djecu četvrtog i petog razreda i bio je zamišljen kao prijelaz od razredne prema predmetnoj nastavi. Nastavu su trebala izvoditi po tri učitelja/učiteljice od kojih su kao razrednici ostajali učitelji koji su djecu vodili prva tri razreda. Svaki od učitelja je vodio nastavu jednog odgojno-obrazovnog područja: jezično-umjetničkog, znanstvenog ili radno-tjelesnog. Odgojno-obrazovni proces je bio podijeljen (kao i u C modelu) na tri vremenska bloka svaki dan: 120 minuta nastave, 60 minuta izborne nastave i 45 minuta slobodnih aktivnosti. Izborna nastava bila je tzv. nastava po epohama što znači da su se djeci svaki tjedan nudile teme na izbor u koje su se uključivali prema svom interesu.

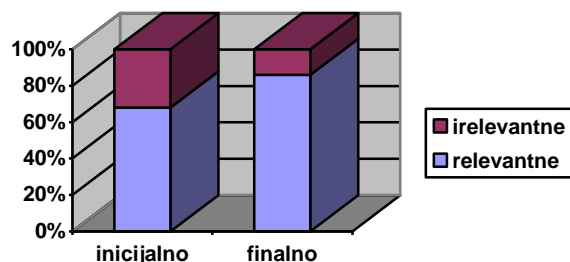
Model C je u nastavnom bloku od 120 minuta imao predmetnu nastavu (3 sata po 40 minuta), a zatim je slijedila izborna nastava i slobodne aktivnosti kao i u B modelu. U sva tri modela su učenici početkom tjedna u A modelu i početkom mjeseca u ostala dva modela pravili svoje individualne planove napredovanja što je omogućavalo individualno planiranu nastavu koja je uz grupne aktivnosti uvelike promijenila kvalitetu nastave.

Jedna tadašnja učenica, a sada profesorica u srednjoj školi, ovako je doživjela tu nastavu: „Kad bismo obrađivali novu nastavnu cjelinu najprije bismo se dogovorili s nastavnikom što ćemo raditi, bili bismo podijeljeni u skupine, svaka skupina bi imala određeni broj postavljenih zadataka. Puno smo razgovarali, bilo je dinamično. U sklopu nastave stranih jezika i hrvatskog jezika i književnosti svaku smo cjelinu obrađivali u obliku dijaloga, igrokaza, plesa. Na nastavi fizike ili biologije vršili smo pokuse, pisali referate. Ispiti i testovi bili su češći i gotovo svi smo ih pisali u različito vrijeme kako je tko napredovao prema svom individualnom planu. Pravili smo izložbe, uređivali učionice, školsko dvorište, mogli smo raditi u knjižnici, svi smo se intenzivnije bavili i sportskim aktivnostima. Odlazili smo na izlete, u posjete muzeju, na logorovanja, te razna sportska natjecanja. Kako je projekt odmicao primijetila sam da su mi se promijenile radne navike, naučila sam organizirati svoje vrijeme za učenje, imala sam više slobodnog vremena, postala sam samostalnija.“

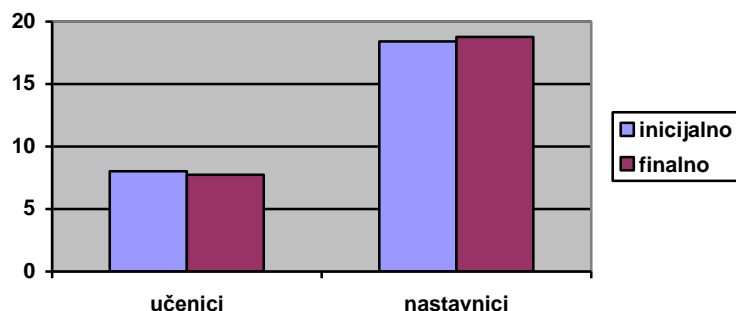
Grafikon 1: Zastupljenost socijalnih oblika u inicijalnom i finalnom stanju

Došlo je do promjena u nastavi tako da su više naglašeni samostalni socijalni oblici (grupni i individualni) koji su u inicijalnom stanju bili zastupljeni sa 37% nastavnog vremena već u prvoj godini primjene modela povećani su na 76% nastavnog vremena (grafikon 1). Slično se dogodilo i sa aktivnostima učenika na nastavi gdje su se tzv. relevantne aktivnosti povećale od 68% u inicijalnom stanju na 86% u finalnom stanju (grafikon 2). No nas je zanimalo što se događa s ljudima.

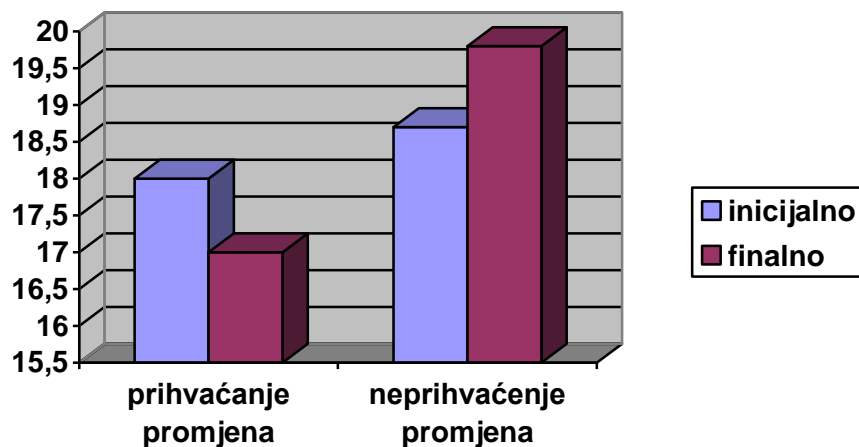
Grafikon 2: Aktivnosti učenika u nastavi

Učenici su kao i većina roditelja prihvatili ove promjene. No, s nastavnicima nije bilo tako jednostavno. Kod njih su se javljali strahovi i nesigurnost jer nisu mogli raditi na uobičajen način u kojem su se osjećali sigurnim. Trebalo je kreirati nova rješenja, a to je bilo vezano s mnogim lutanjima na koja su neki bili više, a neki manje spremni. Iako je većina nastavnika željela sudjelovati u ovom projektu i to vidjela kao šansu za vlastito stvaralaštvo, ipak bio je i dio nastavnika koji se nisu slagali s promjenama i nastavili su raditi po starom.

Grafikon 3: Neurotizam učenika i nastavnika prije i poslije uvođenja promjena

Mjereći neurotizam učenika i nastavnika prije početka projekta i u vrijeme realizacije (grafikon 3) vidimo da je kod učenika došlo do blagog smanjenja neurotizma, a kod nastavnika do blagog povećanja. To je i razumljivo jer su promjene išle u prilog učenicima, a za nastavnike je to bio dosta velik napor i izazov. No, kada smo nastavnike podijelili na one koji su imali pozitivne stavove prema promjenama i one koji su imali negativne vidimo potpuno drugačiju sliku (grafikon 4). Nastavnici koji su novi pristup odgojno-obrazovnom procesu doživjeli kao mogućnost za vlastito stvaralaštvo i dali krila svojoj mašti osjetili su sigurnost i zadovoljstvo u tim novim okolnostima. Njihov neurotizam, koji je već u inicijalnom stanju bio manji, ne samo da nije porastao nego je i značajno smanjen, a neurotizam nastavnika, koji su imali neutralan ili negativan stav prema promjenama i koji su ih provodili kao obavezu koja im je nametnuta, neurotizam je povećan.

Grafikon 4: Neurotizam nastavnika koji prihvaćaju i koji ne prihvaćaju promjene

Ovaj podatak govori koliko je važno da promjene koje se događaju u školama ne budu ljudima nametane izvana nego da oni sami budu kreatori tih promjena. Ako ljudi nisu za promjene ne samo da ih oni sami doživljavaju kao oblik nasilja na sebi nego ih pretvaraju u neku novu rutinu i uskoro takva nastava postaje jednolična i monotona kao i ona ranije.

Kako se rađaju ideje za promjene?

Zato smo u našem slijedećem projektu koji se zvao „Inovativna škola“ željeli da promjene kreiraju sami učitelji. Putem seminara, radionica, te dopisno-konzultativnog tečaja nastojali smo učitelje potaknuti na promjene. Tematika prve godine bila je ljudske potrebe, self-koncept, osobni razvoj i odgojni problemi škole. Druge godine bavili smo se procesom učenja, metodama poučavanja i odnosom učitelja i učenika. Treće godine naglasak je bio na ljudskoj kreativnosti, kreativnom učenju i metodama za poticanje kreativnosti. U početku je zavladao konfuzija i ljudi su se pitali zašto mi pričamo o sebi i kvaliteti vlastitog života i kakve to ima veze s inovativnom školom, ali u pismima su postepeno stizale pozitivne reakcije:

„Uglavnom mislimo na druge i o drugima: o svojoj djeci, djeci u školi, o roditeljima... Ako netko upita ono uobičajeno: Kako si? Odgovor je još uopćeniji: Dobro! A kad se nađeš u situaciji da razmišljaš o kvaliteti svog življenja, tek onda shvatiš da najmanje misliš o sebi.“

„Nisam bila navikla razmišljati o sebi i svojim željama. Stalno sam razmišljala o drugima, o njihovim željama, a o mojim obavezama, što bih ja trebala učiniti i još učiniti i... To je tako išlo dok jednog dana nešto nije otkazalo... Uvidjela sam, osvijestila sam se, kako sam malo pažnje posvećivala sama sebi.“

*„Mnogo toga me brine, s mnogo toga nisam zadovoljna, ali za razliku od prethodnog vremena kada je sve bilo dobro i u redu samo sam ja vječno tražila svoju krivicu i bila izuzetno nezadovoljna sobom, sada sam ja **zadovoljna sobom**.“*

Kako su se ljudi počeli okretati sebi i svojoj ljudskoj suštini tako su se postupno počele javljati i ideje za promjene. U jednoj od škola učitelji su na svoju inicijativu organizirali tečaj realitetne terapije što je također potaklo procese promjena. „Volio bih da ste bili na našem zadnjem sastanku sudionika realitetne terapije“, piše jedan od učitelja, „na kojem je naša grupa podnijela vrlo humorističan izvještaj o onom što smo očekivali od sastanka. To nam je olakšalo da smo se u grupi našli baš svi oni koji mogu jednu ozbiljnu stvar onako veselo prikazati, a da to ujedno uspije.“ Iz iste škole jedna nastavnica piše: „Sinoć je bila sjednica Učiteljskog vijeća i osjetila se neka životnost, neka radost koja proizlazi iz ljudi uz svu krizu. Bilo mi je drago. Mislim da na ljude utječu Vaša pisma i Vaši apeli. Nešto se događa.“ Polako

i nesigurno, ali ipak počeo je proces promjena. Najprije su to bile uopćene ideje koje bismo nazvali filozofijom škole:

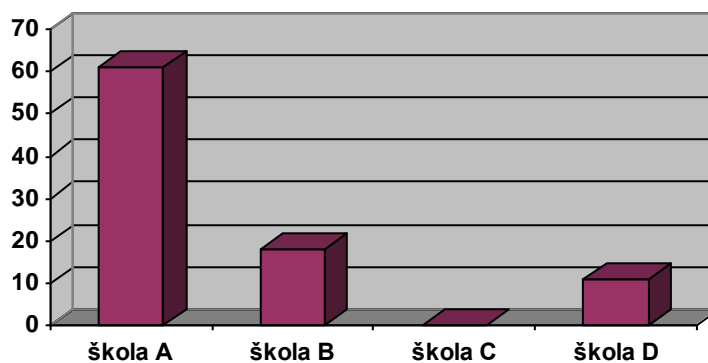
„Mislim da bi učenici, napokon, školu shvatili drugačije, školu kao prijatelja, kao ustanovu koja je lijepa i u kojoj je sve drago. Učenici bi dolazili u školsku zgradu bez straha, bez izmišljene glavobolje prije ispita znanja...Prestala bi jedna nesigurnost, strah, stid pred roditeljima za dobivene negativne ocjene, za neopravdane sate, strah pred učiteljima. Bilo bi više smijeha, dobrote.“

Usljebile su i vrlo konkretne aktivnosti na samoj nastavi. U školu su pozivani i roditelji da sudjeluju u realizaciji neke teme, a ovako je izgledao projekt „Voda“:

„Prvi dan u tjednu sjeli smo u malo drugačijem rasporedu (polukrug). Bili smo bliže, svi u istoj poziciji i situaciji...Zajednički smo napravili program, a primjerak je imao svaki učenik. Program je započeo izvješćem s Kraljičinog zdenca na Medvjednici, tekao Plavim Dunavom, Vltavom, posjetio Plitvička jezera i Skradinski buk. Izradili smo niz pokusa od leda do vodene pare i umjetne rose. Promatrali smo kljajalište, pravili nasip, slikali pahuljice, pravili snjegovića i posjetili Vodovod. S vodom smo računali, a s vodom smo se i igrali... U školi smo ostajali i duže nego je zahtijevala satnica, a i onda im se nije išlo kući. Znali su reći – Zar već? Zapazila sam da su bili zauzeti i za vrijeme odmora. Nije bilo jurnjave po hodnicima, a i ja nisam imala vremena otići u zbornicu.“

Javljale su se mnoge ideje za promjene, ali i strahovi i otpori promjenama. „Stanje u našoj školi je prilično napeto“, piše jedna nastavnica. „To se osjeća u zraku, iako je s vremena na vrijeme puno šale i zabave. Svi su prilično nesigurni kako provesti novine nakon toliko godina uhodanog rada. I kada ih žele provesti boje se kritika, ogovaranja koja su česta, a i teško je drugačije misliti. Često opravdanje je zacrtani plan rada – jer kako nadoknaditi te satove. Teško je inovirati nastavu jer su neki učenici izuzetno nemirni, jer im pričanje priča, igre, dramatizacije, promatranje prirode i nisu neki satovi. Tada obično govore, da nisu ništa radili, sve to oni već znaju i sl. Onda su tu i roditelji koji bi crno na bijelo vidjeli što mi tu radimo.“ Neki su tražili da im se jasno kaže što treba promijeniti i oni će to uraditi, a ne da se od njih očekuju ideje za promjene, što je i bila suština ovog projekta.

Ipak, malo po malo su se počele kreirati ideje za promjene, a mnoge i realizirati u praksi. No, nije u svim školama bila jednaka klima za promjene. Od četiri škole u tri smo dobili određen broj ideja za promjene, a u jednoj tih ideja nije bilo. Radilo se o školi u kojoj su bili poremećeni odnosi unutar vodstva škole što je negativno djelovalo na odvijanje projekta, pa je škola i napustila projekt. U školi u kojoj je bilo najviše ideja bili su najbolji uvjeti za stvaralaštvo učitelja, a i društvena podrška je bila optimalna.

Grafikon 5: Broj ideja za promjene u eksperimentalnim školama

Projekt je pokazao da su se kreativne inicijative javljale u određenim okolnostima, a u drugima nisu.

- Posebno značajna pokazala se **edukacija učitelja** i to ona u kojoj se javljalo tzv. suštinsko učenje. To je ono učenje gdje dolazi do pozitivnih promjena u ličnosti. U školi gdje je bilo najviše takvih inicijativa za promjene ne samo da su nastavnici aktivno sudjelovali u procesu edukacije koju smo organizirali u okviru projekta, nego su i na vlastitu inicijativu prošli tečaj realitetne terapije.
- **Školska atmosfera** u kojoj vladaju prijateljski i suradnički odnosi među učiteljima, među djecom i učiteljima, ali i suradnički odnosi s roditeljima. Pokazalo se značajnim da postoji klima u kojoj se promjene prihvaćaju kao nešto dobro došlo, a ljudi koji unose promjene cijene se i uvažavaju.
- **Vodstvo škole** ima gotovo presudan utjecaj. Ovo se pokazalo gotovo fatalnim u školi koja je pokazivala najveći kreativni potencijal kad su nametnuli ravnatelja kojeg ostali nisu prihvatili i kad je otišla pedagoginja, škola je postala poprište sukoba i destrukcije, a od kreativnosti nije više ostalo ništa.
- **Financijska podrška** možda nije presudna, ali je vrlo značajna jer na taj način učitelji vide da rade nešto društveno značajno. U našim projektima smo imali osobni dohodak uvećan za 10%, što su bila mala sredstva, ali su imala pozitivan učinak.
- **Podrška institucija** kao što su fakulteti i zavodi također je važna. U nekim projektima već sam dolazak ljudi s fakulteta učiteljima je davao neku sigurnost da to što rade nije beznačajno i svaka riječ pohvale i podrške imala je višestruki učinak, jer kad ljudi ulaze u novo i nepoznato uvijek postoji i doza straha i nesigurnosti te stalno propitivanje da li to ima smisla i nećemo li možda naškoditi djeci.

U našem istraživanju pokazalo se da kad izostane samo jedan od navedenih činitelja da promjene nisu moguće ili se ne mogu održati.

Rasprava

Iz rezultata koje smo iznijeli vidljivo je da su promjene u školama vrlo složene i pokatkad bolan proces koji zavisi od niza činitelja. To su uvijek promjene u ljudima. Ukoliko su one u funkciji vlastitog samoostvarenja i rezultat vlastitog kreativnog čina onda one bivaju prije ili kasnije prihvaćene i dovode do humanizacije škole. Doduše, ljudi ne vole prenaprežene promjene jer im one stvaraju nesigurnost. Lakše im padaju postupne promjene uz koje imaju dosta mogućnosti da se prilagode novim okolnostima. Ipak, premale promjene opet vode na staro i nakon nekog vremena potpuno se istope i prepuste mjesto rutinskom tradicionalnom pristupu i starim navikama. U svakom slučaju mora postojati jasan organizacijski okvir koji je zajednički svima, ali koji ostavlja dovoljno prostora za individualne i grupne inicijative i stvaralaštvo.

Iskustva pojedinih alternativnih pedagoških modela u europskim zemljama pokazuju da postoje zatvoreni i otvoreni modeli. Zatvoreni traže od učitelja i učiteljica da poslušno provode ne samo filozofiju nego i praktična rješenja koja su bitna za taj model. Ukoliko učitelji počnu nešto mijenjati odmah ih se upozorava da to nije dozvoljeno. Primjer takvog modela je Waldorfska škola. Otvoreni modeli imaju također svoju filozofiju, ali praktična rješenja su prepuštena učiteljima i njihovoj kreativnosti. Ovdje se radi o živom modelu koji se stalno mijenja, ali tu postoji opasnost da se pretopi u tradicionalnu školu. Primjer je Freinetova škola koja danas ima malo zajedničkog s onim kako je radio njen začetnik, ali realizatori te koncepcije stalno je obogaćuju novim rješenjima.

Naše iskustvo pokazuje da nove ideje koje bivaju nametnute ili ih učitelji prihvaćaju nekritički i poslušno ih realiziraju ubrzo postaju nova rutina i izazivaju dosadu i kod nastavnika i kod učenika. Naprotiv ideje koje stvaraju sami učitelji koji ih provode bivaju stalno svježije i produktivne i podložne su kreativnim promjenama i prilagođavanju

situacijama. To ne znači da kreativni učitelji ne posežu često za idejama drugih, ali ih oploduju i daju im novo značenje i osobni pečat.

Društvene okolnosti su, iako se to na prvi pogled i ne čini očitim, ipak vrlo značajne. Osamdesetih godina prošlog stoljeća u Hrvatskoj kao i u Sloveniji je jačala demokratska klima koja je trebala dovesti do demokratskih promjena, a imala je velikog utjecaja i na stanje u pedagogiji i školstvu. Evo samo nekih naslova koji su u to vrijeme objavljeni u Hrvatskoj: „Osnovna škola u svijetu“, „Igra u nastavi na početku školovanja“, „Prema slobodnoj školi“, „Prema školi otvorenih vrata“, „Pluralizam u odgoju i školstvu“, „Škola na prekretnici“. Mnoge stvaralačke inicijative koje su se javljale u praksi bile su pokazatelj ove pozitivne društvene klime i jasne pluralističke pedagoške orijentacije. Zato su se i mogli pojaviti „Osječki model“ i bajkovita škola u Radovancima.

No, stvari nisu krenule u tom pravcu. Pod naletom nacionalizma počele su se širiti poruke mržnje, uslijedilo je rušenje kuća, istjerivanje s posla po nacionalnoj pripadnosti, počeo je rat, okupacija, izbjeglice i prognanici, višemjesečno bombardiranje gradova, paljenje i rušenje sela, mrtvi i obogaljeni ljudi, zemlja se ispunila ljudskom nesrećom. U tim okolnostima teško je očekivati stvaralačke impulse. „Smijeh zamire na usnama, usiljen je i pretvara se u dobro uvježbanu grimasu“, piše jedna od nastavnica. „Toliki nesretni ljudi oko nas sputavaju nas u opuštenosti. Pomalo, ali sigurno, trošim posljednje rezerve optimizma.“ U obje hrvatske škole koje su bile u projektu devedesetih promijenjeni su ravnatelji. U školi koja je bila najbolja u kreiranju promjena dolaskom novog ravnatelja, postavljenog po političkoj podobnosti, stanje se ubrzo urušava i škola postaje mjesto sukoba i destrukcije. U novinama čitamo naslove „Učitelji traže smjenu ravnatelja zbog vrijeđanja i prijetnji ubojstvom“ i „Rekao sam da nekoga treba ubiti, ali to je bila glupost izrečena u afektu“. Govori se o vrijeđanju učitelja od strane ravnatelja na nacionalnoj i vjerskoj osnovi, o nazivanju učitelja jugonostalgičarima, komunjarima i sličnim epitetima. Učitelji prijete štrajkom. Školom se bave i grad i županija. Tako je škola koja je u svojoj sredini zračila novim pedagoškim idejama i humanim odnosom i prema djeci i roditeljima, u koju su dolazili studenti upoznati se s novim pedagoškim idejama, o kojoj su učitelji pisali kao o mjestu na koje rado idu i gdje se lijepo osjećaju, postala društveni problem.

Iako je u Sloveniji bila nešto povoljnija situacija i tu se osjećao utjecaj rata, i Sloveniju su zapljusnule izbjeglice, a nacionalizam je i ovdje postajao postupno sve prisutnija ideologija. Umjesto težnje školskom pluralizmu sve se više govorilo o nacionalnoj školi pa je i društvena potpora školama koje su bile u projektu izostala.

Sve te krhke nove ideje lako se rasprsnu kao mjehuri od sapunice. Ono što teško i mukotrpno nastaje tako se lako i u trenu gubi i nestaje u nepovoljnim društvenim okolnostima. Trebalo je proći cijelo desetljeće da se postepeno počinju prepoznavati ideje koje su tada nastajale u našim školama, ali još nije shvaćena uloga kreativnosti bez koje i te ideje mogu izgubiti na sjaju i aktualnosti.

Zaključak

Promjene u školama nisu nešto lako i jednostavno i pogrešno je misliti da se one događaju propisima, uredbama, preporukama i sl. To su složene promjene u ljudima i da bi one bile stvarne moraju biti kreativni čin ljudi koji čine školu, a to su učitelji, učenici i njihovi roditelji. Ključnu ulogu ipak imaju učitelji i učiteljice. Iz dva velika istraživanja koja smo proveli u osamdesetim i devedesetim godinama vidljivo je u kojim okolnostima dolazi do promjena, ali i kako traumatske te promjene mogu biti. Isto tako je vidljivo da se u nepovoljnim okolnostima ono do čega se teško došlo vrlo lako gubi i nestaje. Kreativnost je plašljiva ptica koja propjeva samo u određenim okolnostima.

Izvori

Bognar,L. (1984.) Osnovne karakteristike i rezultati primjene osječčkog modela rada s prvim razredom, Život i škola br.2, god.33. Osijek, str. 187-198.

Bognar, L. (1986.) Igra u nastavi na početku školovanja, Školska knjiga, Zagreb

Bognar,L. (1988.) Eksperimentalni model osnovne škole, Problemi, pravci i perspektive razvoja naše osnovne škole, Posebno izdanje časopisa "Pedagoški rad", Zagreb, str. 85-93.

Bognar,L. (1989.) Rezultati jednogodišnje primjene eksperimentalnog modela osnovne škole, Život i škola, br.5, god.38. Osijek, str. 435-442.

Bognar,L./Štumfol,B. (1998.) Model osnovne škole, Rezultati istraživanja, Korak po korak, Zagreb, 99 str.

Bognar,L. (1998.) A New Model for Primary School, The School Field 1-2, Ljubljana, str. 93-102.

Bognar,L./Bognar,B. (2007.) Kreativnost učitelja kao značajna kompetencija nastavničke profesije, Zbornik radova „Kompetencije i kompetentnost učitelja“, Osijek, str. 421-428.

Bukovac,V. (1991.) Integrirani dnevni na razredni stopnji osnovne škole, Zavod Republike Slovenije za školstvo, Ljubljana

Galton,M. (1989) Teaching in the Primary School, London, David Fulton Publishers.

Glasser W. (1991) Dobra škola, Didakta, Radovljica.

Gossen,D/ Anderson,J. (1996) Stvaranje uvjeta za kvalitetne škole, Alinea, Zagreb.

Ličina,B./Previšić,V./Vučak,S. (1992.) Prema slobodnoj školi, Institut za pedagojska istraživanja, Zagreb

Maslow,A. (1968) Towards Psychology of Being, New York, D.Van Nostrand Company.

Matijević,M.(ur.) (1991.) Osnovna škola u svijetu, Institut za pedagojska istraživanja, Zagreb

Matijević,M./Pranjić,M./Previšić,V.(1994.) Pluralizam u odgoju i školstvu, Katehetski salezijanski centar, Zagreb

Milekšić,V. (1992.) Didaktična prenova razredne stopnje osnovne škole, Zavod Republike Slovenije za školstvo i šport, Ljubljana

Pivac,J. (1989.) Škola na prekretnici, Školske novine, Zagreb

Singer,K. (1981) Masstäbe für eine Humane Schule, Frankfurt am Main, Fisher Taschenbuch Verlag.

Schrank,J. (1972) Teaching Human Beings, Boston, Beacon Press.

Silberman,C.E. (1973) The open Classroom Reader, New York, Random House.

Summary

In eightieths and ninetieths years in Croatia, on the wings of democratization, we have new pedagogical ideas and school changes. In village Radovanci marriage pair of teachers, with support Dr. Valentin Puževski, created original non graded school about which was made TV broadcast. In changed social circumstances this school didn't survive. We try to get answers to the questions on which way appear school changes, and what kind of influence they have to the people in school, we analyzed results of two big researches what we did in that time.

In the first research we created a new model of primary school which showed that it is possible to have same or better results if we use new methodology approach. However, we got a little growth neurotism by teachers and a little decline by pupils. But the growing up teachers' neurotism we got by teachers who accepted school changes on passive way and just applied them, and not by teachers which school changes sow like possibilities for own creativity. It was a reason that we in the next research, in which participated two Croatian and two Slovenian schools, asked teachers that they alone create the school changes.

Result was that people created new ideas in some circumstances. The most important circumstances were teacher education which was essential learning what support process of self-actualization, school clime with cooperative relations in which people feel safe, school leadership had positive influence if created comfortable clime, financial support was important not only like recognition for effort what teachers do but like social support too, and important was support professional institutions out of the schools.

In the bad social conditions, in which the second research was realized, especially bad influence had named head teachers by political and not by professional criteria, nationalism, war and after war events what stopped all changes in the schools. In the school in which we had the most creativity appeared conflict between teachers and head teacher and all what before slowly on hard way made in this school in short time were destroyed.

Key words: creativity, neurotism, school changes, creativity conditions, social circumstances.